

**Evald Bundgård Iversen,
Bjarne Ibsen og
Jørn Hansen (red.)**

Idrættens og civilsamfundets

knaster

**Kritiske
samfundsvidenskabelige
analyser**

SYDDANSK UNIVERSITETSFORLAG

Evald Bundgård Iversen,
Bjarne Ibsen og Jørn Hansen (red.)

Idrættens og civilsamfundets knaster

Kritiske samfundsvidenskabelige analyser

Syddansk Universitetsforlag 2024

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2024

Sats: Tarm Bogtryk

Omslag: Dorthe Møller

Omslagsfoto: Colourbox

ISBN 978-87-408-3548-9

Udgivet med støtte fra: Center for forskning i Idræt, Sundhed og
Civilsamfund; Forskningsenheden Active Living samt Institut for Idræt
og Biomekanik på Syddansk Universitet.

Publikationen er fagfællebedømt.

Find kontaktoplysningerne til ansatte ved Center for forskning i Idræt,
Sundhed og Civilsamfund på: www.sdu.dk/cisc.

Publikation er 'open source' og kan frit downloades fra universitypress.dk.

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af
denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst
med Copy-Dan.

Syddansk Universitetsforlag

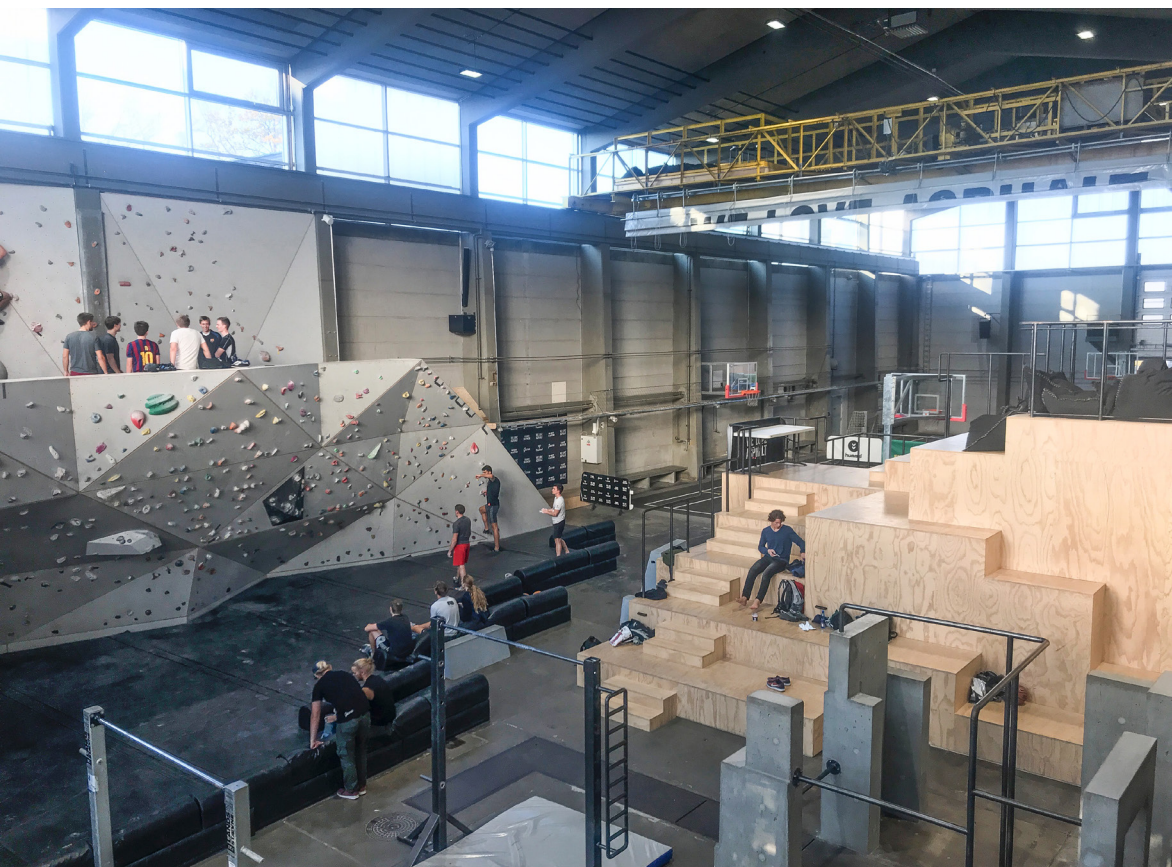
Campusvej 55

5230 Odense M

Tlf. 6615 7999

www.universitypress.dk

Faciliteter og rum for idræt, bevægelse og leg

Faciliteter og rum for idræt, bevægelse og leg er centrale i CISCs forskning. Senest er også de nyere facilitetstyper kommet i fokus – bl.a. en omfattende evaluering af de såkaldte GAME Streetmekkaer.

Fotograf: Signe Højbjerg Larsen og Zakarias Engell.

Norsk idrettspolitikk – en forsøksvis evaluering med utgangspunkt i lokal anleggspolitikk

Nils Asle Bergsgard, Universitetet i Sørøst-Norge

Abstract

I dette kapitlet foretar jeg en forsøksvis evaluering av det som omtales som den norske idrettsmodellen. Flere forskere har i den senere tid stilt spørsmålsteget ved hvor suksessrik denne modellene er når det gjelder å oppfylle hovedmålsettingen med idrettspolitikken som er å levere idrett og fysisk aktivitet til alle. I dette kapitlet forfølger jeg dette utgangspunktet ved først å undersøke endringer i aktivitetsmønstre i befolkningen, og den påfølgende økte mismatch mellom folks aktivitetsvaner og anleggsstrukturen. Dernest drøfter jeg den lokale anleggspolitikken med utgangspunkt i noen utvalgte case, som en forklaringer på hvorfor vi har fått en slik mismatch. Til slutt fremmer jeg et forslag om en endring i modellen der kommunene overtar hele ansvaret for – og alle midlene til – anleggspolitikken lokalt.

Opptakt

„Det startet med en drøm“. Åpningsreplikken i TV-reklamen for Norsk Tipping, det statlige spillskapet i Norge, som i disse dager (2023) ruller over skjermen, viser mer til hvordan man ønsker å framstille seg i dag,

enn realiteten – det var lite drømmeaktig over etableringen av Norsk Tipping rett etter Andre Verdenskrig. Før krigen var det uttalt skepsis blant politikere til å tilsmusse idretten ved å koble den til pengespill. Og etter krigen var det reint pragmatiske grunner til at Norsk Tipping AS ble etablert i 1946: Det var et skrikende behov for anlegg i oppbyggingsfasen, men staten var fattig, og trengte andre inntektskilder. Og det at forskningen kom inn som en av overskuddsmottakerne ved siden av idrett, ga ordningen en 'touch av idealitet' og ga 'goodwill' blant stortingspolitikere (Tønnesson 1986, Goksøyr m.fl. 1996, Bergsgard 2005). I Danmark fikk man en liknende tippelov et par år seinere, og også her var debatten preget av de samme motforestillinger: Det var motstand mot tipping i sin alminnelighet, og, ikke minst, at tippingen ville smitte over på idretten i form av profesjonalisering og rekordjageri – man var redd for å tilsmusse idrettens 'idealistiske standard' (Ibsen 1995: 40). Og også her var det et viktig argument for Folketingets aksept av tippeloven at kultur og vitenskap (unge vitenskapsfolk) i tillegg til idrett kom inn som overskuddsmottakere.

I Norge ble dessuten midlene til idrett fordelt av det nyopprettede Statens ungdoms og idrettskontor (STUI), som vektla at de skulle gå til å bygge en fysisk infrastruktur som grunnlag for et kultiveringsprosjekt – standardiserte anlegg spredt utover landet skulle styrke det hygieniske i vid forstand – sunnhet og helse, naturlighet og disiplin. Slagstad (1998) betegner da også idrettspolitikken i Norge i tiåret etter krigen som et sentralt dirigert disiplineringsprosjekt. I Danmark var man også opptatt av ungdommens oppdragelse, men her ble mye av fordelingen av tippemidlene overlatt til idrettsorganisasjonene, og anlegg var bare ett av flere (f.eks. organisasjonsapparatet, utdanning, mm) områder som var verdig støtte (Ibsen 1995).¹

1 Ibsen (2014) hevder at den statlige støtten til idrettsorganisasjonene i Danmark kan forstås som en form for grunnstøtte, mens støtten til NIF i Norge bærer mer preg av aktivitetsstøtte siden det følger sterkere føringer med bevilgningen, riktignok på et overordnet nivå. Samtidig, begge formene for deling av statlig støtte innebærer en svekket kobling mellom organisasjonen og dens medlemsforeninger. Allerede i 1995 pekte Ibsen på at spillemidlene til idrettsorganisasjonene hadde medført at de politiske – og markedsmessige – kreftene var satt ut av spill: „Tippeloven har også medvirket til at fastholde et organisasjonsmønster, der måske ikke er i trit med idrættens utvikling (...). Idrætsorganisationernes eksistens er kun i ringe grad påvirket av de endringer der sker i idrætt, fordi de store økonomiske tilskud fra tips og lotto har gjort dem relativt uafhængig af efterspørgslen efter deres aktiviteter og tilbud“ (Ibsen 1995: 49). I dette kapitlet er det imidlertid anleggspolitikken lokalt, og ikke organisasjonsstøtten, som er utgangspunkt for analysen.

Nå gikk det ikke langt ut på 50-tallet før politikken endret seg, også i Norge (Bergsgard 2005: 155-162): Norges Idrettsforbund (NIF) ble også overskuddsmottaker av spillemidler mot STUIs vilje – de mente at midlene utelukkende skulle gå til anlegg. Og NIF fikk mer og mer innflytelse på fordelingen av tippemidlene, også anleggsmidlene, og ble de facto nærmest monopoltaker. Videre, innenfor Idrettsforbundet var det i tiårene etter krigene den spesialiserte formen for idrett – konkurranseidretten – som fikk hegemoni (Goksøyr m.fl., 1996; Bergsgard, 2005). Dette kommer også til syne i anleggspolitikken (Rafoss og Breivik 2012; Bergsgard 2017). Fra at anleggspolitikken i stor grad ble styrt fra sentralt hold ut fra en tanke om standardisering og likhet, ble det etter hvert konkurranseidrettens mer spesialiserte og differensierte anlegg som fikk status som „ordinære anlegg“ som det heter når staten formulerer bestemmelsene om tildelinger til anleggsutbygging.

Norsk Tippings historiefortelling handler altså om hvordan organisasjonen vil framstå i dag, mindre om realitetene. Og som en sentral institusjon i det vi kan kalle den Norske idrettsmodellen² – de to andre er (i dag) Kulturdepartementet ved Idrettsavdelingen og NIF – viser det også kanskje til en fortelling om denne modellens suksess. Flere forskere, se bl.a. Breivik (2011), Hompland og Lorentzen (2011), Bergsgard (2011) og Tangen og Rafoss (2017), har imidlertid pekt på at modellen kanskje ikke fungerer så fortreffelig som man vil ha det til. Hompland og Lorentzen (2011: 523) skriver: „Det er grenser for hvor langt retorikk og realitet kan skilles fra hverandre, uten at[idretts]bevegelsen mister troverdighet“. Tangen og Rafoss (2017) går kanskje lengst når de hevder at den Norske idrettsmodellen er i utakt med tiden.

I dette kapitlet forfølger jeg opp de mer kritiske røstene til den norske idrettsmodellen, og da med særskilt utgangspunkt i den lokale anleggspolitikken. Det er flere grunner til at jeg setter denne i fokus: den er helt sentral for hvilke idrettsanlegg som blir bygd; den kommunale idrettspolitikken har blitt alt viktigere, og da særlig støtten til anlegg; og det er

2 'Den norske idrettsmodellen' er da også tittelen på regjeringen, ved Kulturdepartementet, sin siste melding til det norske Storting (parlamentet) med tilrådinger om idrettspolitikken (Meld. St. 26 (2011-2012)).

anleggspolitikken som skal sikre idrett og fysisk aktivitet for alle, både organisert og egenorganisert aktivitet.

I kapitlet vil jeg først gi mer generelle beskrivelser av den norske idrettsmodellen, finansieringen av denne, aktivitetsmønstre og anleggsbruk, for så å gå inn i den kommunale idrettspolitikken mer generelt og mer spesifikt i anleggscase, for til slutt å diskutere implikasjoner av gjennomgangen.

Perspektiv

Internasjonalt har den Nordiske velferdsmodellen blitt diskutert aktivt de seinere årene. Hva gjør de nordiske landene rett siden de topper rangeringer både når det gjelder velstand, velferd og lykke? Sentralt er en aktiv stat, omseggripende og universelle velferdsordninger, likhet og likestilling, institusjonalisert samarbeid på arbeidslivsområdet mellom partene, men også en velfungerende markedsøkonomi. I sin velkjente typologi over velferdsregimer benevner Esping-Andersen (1990) de nordiske landene som *sosialdemokratiske velferdsregimer*. Nå har det i den senere tid vært en debatt i Norge om det er Arbeiderpartiet (det sosialdemokratiske partiet) som skal ha æren for velferdsstaten slik vi i dag kjenner den; høyresiden har kritisert Arbeidspartiets enerett her og blant annet pekt på at den liberale rettsstaten som fundamental for velferdsstaten eksisterte lenge før Arbeidspartiet kom til makten. Det samme gjelder for et velfungerende sivilsamfunn, som også har vært en borgerlig fanesak, som grunnlag for sosial kapital og tillit slik at velferdsstatens fungerer godt. Sentralt her er motkulturene og organisasjonssamfunnet som vokste fram på 1800-tallet, en klar sentrum-periferi dimensjon politisk, høy lesekyndighet som ofte knyttes til innføringen av protestantismen, osv. Tillit og små forskjeller er kjennetegnet ved det norske kulturen, og ikke et resultat av velferdsstaten blir det hevdet. Den svenske samfunnsøkonomen Sanandaji (2015) mener det er de kulturelle forutsetningene som eksisterte før velferdsstatens inntogsmarsj, som har skapt velstanden i de nordiske landene, blant annet arbeidsomhet – protestantisk ånd – og tillit, og ikke den moderne velferdsstatens institusjoner – som mer har vært en hemsko. Interessant her er jo at det i den seinere tid har kommet bøker som understreker at

Norge rundt 1900, altså lenge før den sosialdemokratiske orden var etablert, var et relativt velstående og velfungerende land sammenliknet med andre samtidige Europeiske land – i motsetning til hva som ofte har blitt hevdet.³

Overført på idrettsområdet: Er det den norske idrettsmodellen som sådan som kan forklare en eventuell norsk suksess på idrettsområdet? Eller innebærer den norske modellen kun et fordyrende mellomledd når det gjelder å organisere idrettslig aktivitet i befolkningen som i alle tilfeller ville funnet sted? Er det en idealisert framstilling av både den norske velferdsmodellen og den norske idrettsmodellen (Bergsgard m.fl. 2019a)?

Den norske idrettsmodellen og anleggspolitikken

Samtidig som røttene til det som kan omtales som det korporative samfunnsmodellen i Norge ble etablert, nemlig forlikene mellom sentrum og periferi, og mellom arbeiderklassen og kapitalen, fikk vi et idrettsforlik i 1936, initiert av Staten, mellom Arbeidernes idrettsforening og det borgerlige Landsforbundet for idrett. Dette forliket dannet grunnlaget for etableringen av Norges Idrettsforbund (NIF) etter krigen. Etter krigen ble som vist ovenfor, to andre viktige institusjoner i den norske idrettsmodellen etablert, Norsk Tipping, og Statens idretts- og ungdomskontor, STUI, sistnevnte først under Sosialdepartementet, siden Kirke og undervisningsdepartementet for til slutt å bli en Idrettsavdeling under Kulturdepartementet. Disse tre partene danner de formelle institusjonelle rammene for den norske idrettsmodellen. Det offentlige skal legge til rette for aktivitet, ved hjelp av spillemidlene fra Norsk Tipping som fordeles av Kulturdepartementet ved Idrettsavdelingen. Dette er midler som går utenom statsbudsjettet, dvs. Stortingets kontroll og politiske debatter. Som kommentert innledningsvis, så skjedde det endringer i anleggspolitikken utover 1960 og 70-tallet der anlegg for den organiserte konkurranseidretten ble de ordinære anleggene. Det er anlegg for fotball, de store hallidrettene og skiidrett som dominerer som spillemiddelmottakere

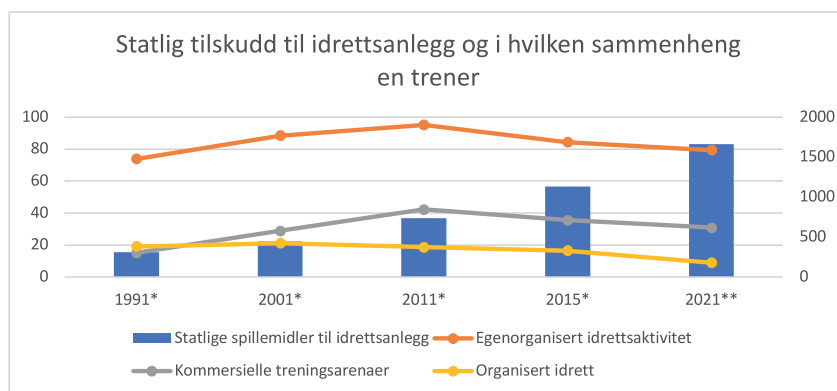
³ I en artikkel på forskning.no hevder historiker Myhre at „Norge var rundt 1900 blant de rikeste landene i Europa“. Og videre: „På slutten av 1800-tallet kan Norge ha utviklet det best organiserte sivilsamfunnet i verden“. Se: <https://forskning.no/historie-okonomi/knuser-myten-om-det-fattige-norge/1591717>

blant særiddrettene, samtidig som f.eks. anleggsdekningen (innbygger per anlegg) for fotball er bedre enn for svømmehaller – og her er forskjellen særlig stor i de større byene (se Meld. St. nr. 26, 2011–2012: kap. 6.2). Anlegg for egenorganisert aktivitet har tradisjonelt fått begrenset med spillemidler, mens det er på slike arenaer (turløyper/turstier, treningssentre, parker osv.) at folk i alt økende grad driver sin idrettsaktivitet, også de unge (Meld. St. nr. 26, 2011–2012: 45 ff; Vaage, 2015: tabell 2.21). Breivik og Rafoss (2017: 98) oppsummerer med at det er de åpne og lett tilgjengelig anleggene, tilrettelagt for individuelle aktivitet utenom idrettslag (som lysløyper, turstier og treningssentre), som øker i bruk. Den kraftige utbyggingen av anlegg for konkurranseidrett har følgelig hatt begrenset nedslagsfelt – det offentliges brekkstang for en allsidig idrett har sviktet, skriver Tangen (2011: 447).

Resultater i form av idrettsaktivitet

Hvem og i hvilken sammenheng?

La oss se litt nærmere på i hvilke sammenhenger folk driver sin idrettsaktivitet – evt. hvor brekkstangen har sviktet.

Figur 1: Statlige spillemidler til idrettsanlegg og i hvilken sammenheng den norske befolkningen 15 år og oppover driver idrett og trening (prosent)

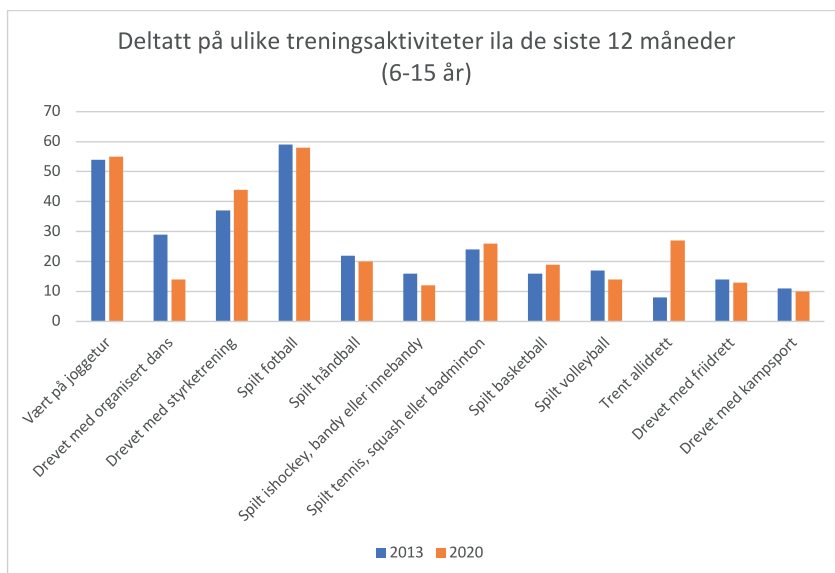
*Dataene er fra Norsk Monitor, se Breivik og Rafoss 2017: figur 38; ** SSBs levekårsundersøkelse 2021. Kategoriseringen av *egenorganisert* og *kommersiell* aktivitet er ikke identisk i Levekårsundersøkelsen og Norsk Monitor. Hovedfordelingen: Spillemidler til anlegg, nominelle mill. kr.

Figur 1 viser i hvilke sammenhenger folk er aktive, og her ser vi at den andelen som er aktiv i idrettslag er stabil, ja faktisk synker litt. Dette til tross for at spillemidlene til idrettsanlegg har økt, og da som nevnt særlig til anlegg for tradisjonelt organisert idrettsaktivitet (hallidretter og fotball). Samtidig ser vi at andelen som er aktive på kommersielle treningsentre og på egenhånd øker kraftig i samme periode, for så å flate ut og med en liten nedgang de seinere årene. Vi har også tatt med tall fra 2021, og da hentet fra Levekårsundersøkelsen til SSB og ikke fra Norsk Monitor som de foregående årene. Denne datainnsamlingen ble jo gjennomført midt under pandemien, noe som nok forklarer nedgangen i aktivitet. Men det er også noe ulik kategorisering, noe som også kan være en medforklaring på nedgangen i egenorganisert og kommersiell trening – for trening i organisert idrett er dataene mer sammenliknbare og her understrekes den nedadgående tendensen de siste tre tiårene. Sett i lys av disse tendensene, virker konklusjonen fra Breivik og Rafoss i 2017 som rimelig: „Det er derfor langt mer å hente via friluftsliv og egenorganisert aktivitet enn ved videre utbygging av fotballbaner, som bare dekker 10 prosent av befolkningens aktivitetsbehov, stort sett menns. De fleste spesifikke idrettsgrener domineres av de unge, spesielt av menn, og av den øverste sosiale klasse“ (Breivik og Rafoss 2017: 114).

Men dette gjelder jo de som er 15 år og eldre – hva med barn og unge som jo er en prioritert målgruppe både for NIF og for Kulturdepartementet? Vi finner den samme trenden for de mellom 15-24 år som resten av befolkningen i Norsk Monitor-dataene – vel å merke med litt flere som trener i idrettslagsregi (30 prosent, Breivik og Rafoss 2017: figur 39). Det er videre en økende aktivitet innenfor tradisjonelle aktiviteter som turer i skog og mark, skigåing og jogging blant ungdom, viser Seippels analyser av de mellom 15-20 år i Norsk Monitor (2016: 109). De data vi har om spesifikt barn og unge, tyder heller ikke på noen markant økning i andelen aktive innenfor organisert idrett i perioden. Både Ungdata (Bakken 2019), undersøkelsen til Synovate/MMI (Breivik og Hellevik 2014) og SSBs levekårsdata (Vaage 2015) viser stabilitet eller en viss nedgang når det gjelder barn og unges deltagelse i organisert idrettsammenheng. Samtidig kan det se ut som barn og unge i økende grad

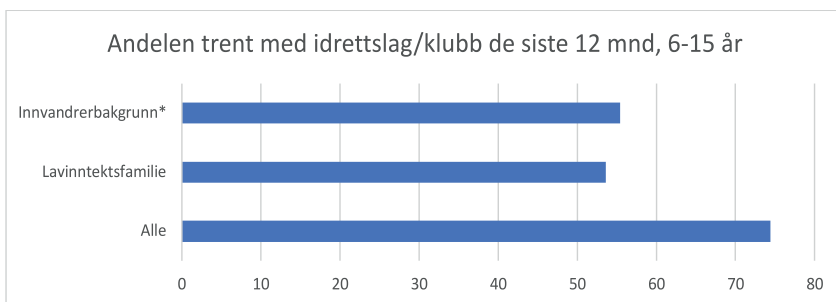
er idrettslig aktiv utenfor organisert idrett, særlig på treningsentrene (ungdom), men også innenfor brettidretter som skateboard, surfing og snowboard og andre såkalte livsstilidretter. Videre er det flere studier som viser det er klare sosiale skjevheter der de med lav sosial bakgrunn i mindre grad rekrutteres til organisert idrett og, ikke minst, i større grad faller fra organisert idrett.

Oppdaterte tall fram til 2020 (se figur 2) understreker stabiliteten i aktivitetsmønstre, men også tendensen der egenorganisert trening (styrketrening, jogging, tennis, badminton mm) går noe fram, mens idrettsaktivitet som normalt foregår i organisert regi, skole eller idrettslag (som håndball, innebandy, friidrett, volleyball), er stabile eller går litt ned.

Figur 2: Deltakelse på ulike treningsaktiviteter siste 12 måneder, 6-15 år. Prosent. Kilde: SSB Levekårsdata

Andelen som (også) trener i idrettslag er likevel fortsatt høy, der 3 av 4 av de mellom 6-15 år oppga i 2020 å ha trent i et idrettslag de siste 12 månedene. Samtidig understrekes den skjeve rekrutteringen mht sosial bakgrunn.

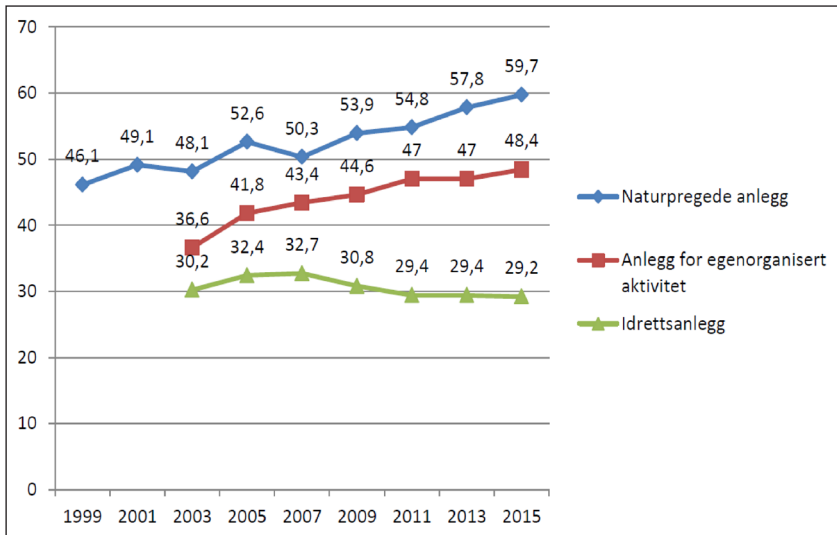
Figur 3: Andelen som har trent med idrettslag/klubb de siste 12 månedene, 6-15 år, alle og hhv. barn fra lavinntektsfamilier og barn med innvandrerbakgrunn. Prosent. Kilde: SSBs leveårsdata fra 2020.

*Selv innvandrere eller foreldre med innvandrerbakgrunn

Bakken (2019) peker på at idrettslag har stor betydning som treningsarena for ungdom (13-18 år): „Legger vi sammen alle de treningsøktene som ungdommene rapporterer om, utgjør trening i idrettslag 37 prosent av samtlige gjennomførte treningsøkter. Egentrening står for 30 prosent, trening i treningsstudio 21 prosent og annen organisert trening utgjør 12 prosent av ungdoms samlede treningsøkter“ (2019: 55). Samtidig viser analysen at trening i idrettslag er den faktoren som har størst betydning for fysisk aktivitetsnivå, etterfulgt av treningsstudio (Bakken 2019: 65). Breivik og Rafoss (2017: figur 40) finner imidlertid ingen slik sammenheng mellom aktivitetsnivå og hvor en trener for de 15 år og over – ja sammenhengen har blitt svekket i idrettslagene. Og man kan jo også problematisere om 37 prosent er et høyt tall gitt at organisert idrett har vært tilnærma monopolmottaker av all offentlig støtte til idrett, statlige spillemidler så vel som kommunal støtte (se under).

Hvor drives idrettslig aktivitet?

Rafoss og Breivik (2017) har gruppert (se figur 4) de ulike anleggskategoriene i deres analyse av Norsk Monitor, og her ser vi at naturpregede anlegg som turstier, løyper i terrenget, opparbeidete åpne grønne arealer osv. skårer høyest. Også anlegg for egenorganisert aktivitet – særlig treningssentra og gymsaler – er viktige arenaer.

Figur 4: Andel av befolkningen som brukte naturpregede anlegg, anlegg for egenorganisert aktivitet og idrettsanlegg en gang i uken eller mer i perioden 1999-2015. (Breivik og Rafoss, 2017: figur 68).

Men hva så med de yngre? Også her er det slik at anlegg som svømmehaller, skiløyper, alpinanlegg, balløkker/ballbinger skårer høyt, altså anlegg der man i hovedsak driver egenorganisert aktivitet (KUD 2016: figur 15).

For kort å summer opp, så finner vi svikten i brekkstangen, for å følge Tangens analogi fra 2011, ved en tilnærma ensidig satsing på støtte til anlegg for tradisjonell konkurranseidrett, anlegg som kun en begrenset del av befolkningen benytter.

Et dansk sideblikk

Før vi dykker ned i den lokale anleggspolitikken, la oss ta et raskt blikk på Danmark. Ved Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund på Syddansk Universitet har man over tid studert både anleggsdekning og -bruk i kommunene (se Høyer-Kruse et al., 2017; Iversen et al., 2019). Disse studien tyder på at i nær 40 prosent av aktuell tid så blir *ikke* sentrale idrettsanlegg brukt: For tiden mellom kl. 16-22, fra mandag til fredag, så er bookings-graden hhv 83 og 75 prosent for id-

rettshaller og kunstgressbaner, men faktisk bruk er 61 prosent for både innendørshaller og kunstgressbaner (Iversen et al., 2019: 15.) For bad og svømmeanlegg er tallene noe høyere. Videre, brukerne er i all hovedsak fornøyd med anleggssituasjonen. Man har ikke skilt mellom urban og rural lokalisering av anleggene, men studien viser at bruksfrekvensen er høyest i København-regionen. Det er nok grunn til å tro at vi finner et likt mønster i Norge der anleggsdekning og -bruk er mer presset i Oslo enn ellers rundt om i landet. En annen dansk studie av hvor en trener, viser omtrent det samme mønster som vi finner i Norge: Bruken av uteområder har steget markant for barn og unge, bruken av treningssentre fortsetter å vokse, mens bruken av mer tradisjonelle idrettsanlegg er stabil (Rask 2021).

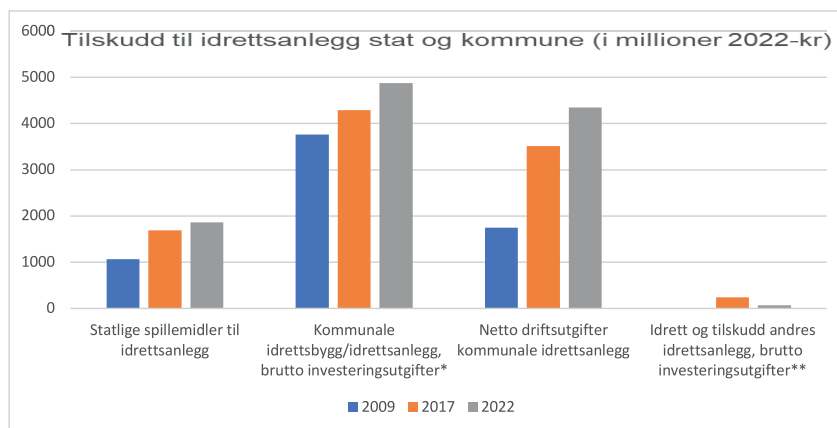
Det disse studiene understreker er at det ikke er noen en til en-forhold mellom anleggsstruktur og -dekning, og befolkningens idretts- og mosjonsvaner. Dette sammenfaller til dels med funnene i studien til Limstrand og Rehrehr (2008) om norske forhold: De stilte spørsmål ved om idrettsfasiliteter virkelig øker fysisk aktivitet for alle, som er det idrettspolitiske målet, og trakk fram at særlig jenter, eldre ungdom og de i utgangspunktet minst aktive i mindre grad benyttet seg av idrettsanleggene. I motsatt ende fant vi gutter med høyt aktivitetsnivå. De konkluderte: „It is likely that improvements can be achieved by building more multifunctional, open facilities and upgrading existing facilities with these characteristics“ (Limstrand og Rehrehr, 2008: 458). Nå peker en studie fra Danmark på at anleggsdekning har en positiv korrelasjon med tetthet av lag og klubber, og der det er store idrettshaller og fotballanlegg med naturgress som har en klar (signifikant) sammenheng (Elmose-Østerlund og Iversen, 2019). Her kan vi stille spørsmålsteget ved årsakspilen. Dessuten så vi at bruksgraden for disse anleggene er relativt lav, så i stedet for å bygge nytt bør en heller øke utnyttelsen. Forfatterne poengterer da også: „Hence, if the municipalities want to increase physical activity levels, building more sports facilities targeting sports clubs and increasing direct and indirect funding for clubs, might not be the most obvious way forward“ (Elmose-Østerlund og Iversen, 2019: 327). Dette leder oss naturlig over på den kommunale idrettspolitikken i Norge.

Kommunal idrettspolitik

Før vi dykker ned i de kommunale politiske prosessene, la oss først få et overblikk over tilskudd til idrettsanlegg, og kommunenes sentrale betydning her.

Offentlig støtte til idrettsanlegg

I figuren under (figur 5) ser vi både at tilskuddene til anlegg har økt fra 2009 til 2022, også relativt, særlig kommunale tilskudd til drift av anlegg, og at kommunene har den helt sentrale rolle både som finansør og eier og driver – 52 prosent av anleggene er eid av kommunene, og dette gjelder særlig de større og kostnadskrevenende (Groven & Kleppe, 2017: tabell 3). Dessuten gir åtte av ti kommuner støtte til anlegg bygd ut av idrettslagene (Bergsgard et al., 2009), og normen synes her å ligge rundt en tredjedel av utbyggingskostnadene (denne synes imidlertid å falle de siste årene [Håkonsen 2015]).

Figur 5: Offentlig støtte til idrettsanlegg. Tall for spillemidlene er hentet fra Hovedfordelingen; tall fra kommunene er hentet fra Kostra, <https://www.ssb.no/statbank/list/kostrahoved>

*I denne kategorien vil jo noe av de statlige spillemidlene til kommunale anlegg inngå, anslagsvis 25 prosent av kommunenes brutto investeringsutgifter.

** Denne posten antar vi dekker kommunale tilskudd til i all hovedsak idrettslagenes anlegg.

Kommune-Norge er altså en helt sentral aktør i anleggspolitikken, der de, sammen med staten og idrettslagene, inngår i det Seippel (2008) kaller et

tre-parts spleiselag for å finansiere idrettsanlegg. Samtidig viser undersøkelser av kommunal idrettspolitikkk at kommunene har en breiere tilnærming til idrettsområdet, både ved å knytte det til andre saksfelt som oppvekst, næring, osv., og ved å ha en noe videre målgruppe og ikke kun den frivillig organiserte idretten som staten tradisjonelt har vektlagt (Opedal og Bergsgard, 2009). De sprer støtten på flere. Dessuten har Folkehelse-loven gitt kommunen et større ansvar for det forebyggende folkehelsearbeidet. „Kommunene har etter folkehelse-loven ansvar for å ha oversikt over helseutfordringene i egen befolkning og plikt til å iverksette nødvendige tiltak for å møte utfordringene“, som det stod i den siste folkehelse-meldingen (Meld. St. 19, 2014-2015: 135).

Fram til de siste årene kan en kanskje si at dette i begrenset grad har nedfelt seg i lokal anleggspolitikkk. På spørsmål om hvilke roller de ulike aktørene har i lokale anleggsprosesser, svarer idrettslagene at de selv spiller en helt sentral rolle i alle fasene av en utbygging (Bergsgard et al., 2009). Når det gjelder bygging av kommunale anlegg, er det kommunen og idrettslaget som trer fram som de helt sentrale aktørene. Gjennomgående kan vi si at idrettssiden har størst gjennomslag når det gjelder *hva* som bygges lokalt. Sentralt spiller jo Kulturdepartementet en viktig rolle siden de utformer de statlige bestemmelsene for anleggsstøtte, men dette skjer i dialog med idrettssiden – særlig de store særforbundene, men også NIF (Bergsgard et al., 2009: 147–153; Seippel, 2008).

Noen utvalgte case

Idrettssiden anser altså seg selv, og blir av andre ansett for å være, en sentral aktør i utviklingen av idrettsanlegg lokalt. Dette understrekes av noen konkrete anleggspolitiske case (for mer utdypende beskrivelse av casene, se Bergsgard 2017).

I perioden 1995-1998 ble det satt i gang et stort prosjekt for å bygge store innendørshaller i Nord-Norge. I sin doktorgradsavhandling tar Rafoss (2015) for seg hvordan Fotballforbundet klarte å få gjennomslag for prosjektet til tross for motstand både fra idrettssiden og det offentlige. Rafoss konkluderer slik: „’Hall i Nord’ prosjektet skapte bærekraftige koalisjoner, mobiliserte ressurser, nedkjempet motstand, skapte og endret det meningsbærende innhold knyttet til anleggenes betydning og

slik skaffet legitimitet for prosjektet. NFF [Fotballforbundet] sin argumentasjon om hallenes allmenntytte fikk gjennomslag lokalt, på tross av at krets, forbund og byråkrati hadde andre oppfatninger om anleggstyrens funksjon og allmenntytte» (2015: 267). Det er den organiserte konkurransedrettens ønsker som vinner fram: «På tross av ulike forløp og motstand fra NIF-linja planla og iverksatte NFF effektivt byggingen av alle hallene som planlagt» (Rafoss 2015: 260). Det at man gikk utenom NIF-linjen og til dels ansvarlig minister i første omgang, satte premisene for den videre behandlingen av prosjektet. Dette er altså en type uformell og mer horisontal nettverksstyring (governance), der aktører fra ulike områder kobles sammen for å legge føringer for politiske prosesser, i motsetning til den formelle vertikale og hierarkiske styringsmodellen som er etablert på anleggsområdet (government). I denne saken kom nettverksstyringen som et tillegg til den tradisjonelle hierarkiske modellen.

Et annet sentralt funn fra Hall i Nord studien var at ekstra penger til et prosjekt innebar med en referanse til filmeverdenen 'an offer you can't refuse'. „I Lenvik kommune, hvor flertallet var mot bygging av kommunal hall, var det tydelig hvordan tette og ekskluderende nettverk dannet av lokale idrettsledere, næringslivsaktører og anleggskomiteemedlemmer genererte økonomiske ressurser som etablerte en bakdør inn til de politiske beslutningsprosessene“ (Rafoss 2015: 161). Det å tilføre ekstra økonomiske ressurser er ofte en sentral faktor i disse prosessene. I en mindre kommune fikk et lokalt idrettslag mobilisert både fotballforbundet og en lokal bank for å realisere en kunstgressbane. Via aktiv lobbying overfor ordfører ble det gitt et uvanlig stort tilskudd (Bergsgard et al., 2009: 143). Mens i Randaberg, en mellomstor kommune, ga en rik onkel støtte via idrettslaget som medførte at kommunen vedtok å bygge en ny fotballhall som ikke lå i den opprinnelige kommuneplanen. „Pengene fra sponsoren hadde gitt idrettslaget politisk makt. Det hadde fått kommunen til å støtte idretten med mer penger enn de ellers ville ha fått“ (Ersland, 2008: 235).

I Lyngstads (2003: 110–114) studie av en mellomstor norsk kommune og beslutningen om hvorvidt det skulle bygges en idrettshall, et kulturhus eller et eldresenter, ser vi også at „ekstra“ inntekter er viktig, da i form av

en framtidig avkasting. En type styringskoalisjon, lik den uformell net-tverksstyring vi så i Hall i Nord-caset, bestående av aktører fra næringsliv, idrettssiden, kommuneadministrasjonen og politikere hadde 'forrangsmakt' slik Lyngstad beskriver det, der deres forståelsesmåter ble den rådende forståelsesmåten. Og denne var at idrettshallen og kulturhuset ville styrke det lokale næringslivet og på sikt sikre kommunen større inntekter. Resultatet var at idrettshallen og kulturhuset ble bygget før eldresenteret, selv om både partiprogrammene og befolkningen hadde prioritert eldresenteret.

Til dels det samme finner vi i Lo's (2021) studie av kommunal politikk. I saken om utbygging av en stor idrettsarena, er ikke idrettssiden nevnt i gjennomgangen (med unntak av at ordføreren lovet det lokale laget at snart skal store turneringer spilles i hjemkommunen), noe som nok skyldes at hans fokus er på forholdet mellom politikk og byråkrati. Derimot er næringslivskonstellasjoner helt sentrale for å få gjennomslag for utbyggingen, noe som innebar „redifining the sporting arena project itself into a trade and industry project“ (Lo 2001, s. 181). Dette kan knyttes til begrepet allmenngjøring som Rommetvedt (2002) har brukt for å betegne en situasjon med økende mangfold der aktører fra ulike felt/segment i større grad må gjøre sine saker allmenne for å få gjennomslag i politiske prosesser – i dette tilfelle henviser til næringsinteresser/økonomi.

Idrettssiden var derimot totalt dominerende i saken om kunstgressbaner versus bad og svømmeanlegg i Oslo. Nenseth viser hvordan fotballsiden fikk et diskursivt overtak i fortellingen om, og forståelsen av, anleggsbehovene. „Kunstgresssatsingen underbygges av de positive fortellingene om fotball og de begredelige fortellingene om bad, og illustrerer en form for kulturelt hegemoni eller diskursiv makt som fotballens aktører innehar, i motsetning til svømmehallens interessenter“ (Nenseth 2009: 175). Det sentrale her er at en slik form for diskursiv (eller symbolsk) makt nettopp tas som gitt, som en legitim beskrivelse av tingenes tilstand, og følgelig knapt kan opponeres mot. Nenseth (2009) trekker fram alliansebygging mellom idretten/fotballen og media som grunnlag for at fotballen fikk dette diskursive hegemoniet. Det at fotballsiden kjemper for sin sak, er jo naturlig, men at de som skulle ha et ”generalistansvar

innen idrettspolitikken [Oslo idrettskrets⁴ og Oslo kommune] så utilsørt gjør det samme” (Nenseth 2009: 157), framstår som mer overraskende⁵: „Det ser derfor ut som Oslo Idrettskrets ivaretar en særiddrett som fotball i sterkere grad enn det allmenne svømmetilbudet“, er Nenseth vurdering (2009: 173).

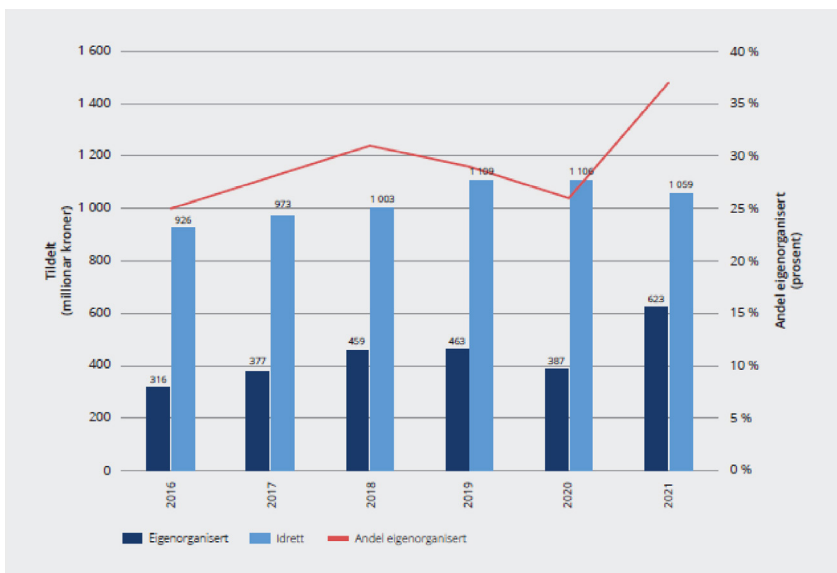
Ulike konstellasjoner og allianser trekkes også fram av Waldahl (2009) i hennes undersøkelse av idrettsrådenes rolle: „En gjenganger i kommunene er en allianse mellom sterke fotballklubber, fotballkretsen, politikere og media. Denne konstellasjonen har det vist seg i flere av casekommunene, å resultere i økte bevilgninger til kunstgress, en forsert prioritering og bygging av konkrete prosjekter. Flere av casekommunene har opplevd at kunstgressprosjekter har fått bevilgninger direkte over kommunebudsjettet“ (Waldahl, 2009: 45). Waldahl trekker her fram både fotballforbundets kompetanse til å skolere klubbene, evnen til å spille på media, men også at de lett får solgt inn sitt budskap om behov for oppgradering til politikerne (selv om andre anleggstyper har kanskje et mer presserende behov).

En endring de seinere årene?

Nå er det noen tegn på en endring. I rapporten om Spillemidler til idrettsanlegg fra 2016 (KUD/NIF 2016: figur 11) kom det fram en stabilitet, til og med en svak nedgang, i andelen spillemidler til det som kategoriseres som anlegg for egenorganisert aktivitet. Men så har det skjedd et skifte, for det har vært en økning de siste fem årene, jamfør figuren under.

4 Idrettskrets er et organisasjonsledd i Norges idrettsforbund på regionalt nivå (i all hovedsak fylkesstrukturen i Norge)

5 Oslo idrettskrets er også idrettsrådet for Oslo kommune, og har følgelig mer markant posisjon i anleggspolitikken enn andre idrettskretser. Et idrettsråd er altså en sammenslutning av idrettslagene i en kommune.

Figur 6: Tildeling til anlegg for egenorganisert idrett og til ordinære idrettsanlegg. (KUD/NIF 2021: Figur 50)

Det er likevel verdt å nevne at man her skiller ut ordinære anlegg der man mener at det i hovedsak foregår egenorganisert aktivitet, som svømmeanlegg, ski- og alpinanlegg og golfanlegg, og definerer disse som anlegg for egenorganisert aktivitet. Dette kan en problematisere. At andelen egenorganisert i svømmeanlegg og ski- og alpinanlegg er høyere enn organisert aktivitet, kan nok stemme. Samtidig er det jo slik at det man får spillemiddelstøtte til i slike anlegg, er det som understøtter den organiserte idrettsaktiviteten; den kommersielle delen av slike anlegg, som i stor grad gjelder den egenorganisert bruken, kan ikke få spillemiddelstøtte. Dette understrekes i retningslinjene for spillemiddelstøtte, der det er klare og detaljerte føringer om at støtten til badeanlegg og skianlegg i all hovedsak skal gå til tilrettelegging for trening og konkurranse for den organiserte idretten – for alpinanlegg er det vanskeligere å trekke et slikt skille.⁶ Og,

6 Til stupetårn, svømmebaner, skistadion mm. I den siste utgaven av Bestemmelser om tilskudd til anlegg for idrett og fysisk aktivitet – 2022 (KUD 2022: 56) står det f.eks. om støtte til svømmeanlegg at „tilskudd til solarium, boblebad, bølgemaskin, rutsjebane eller lignende“ ikke er støtteberettiget. Det er nettopp i slike deler av et svømmeanlegg der mye egenorganisert aktivitet foregår, særlig blant barn og unge.

når det gjelder golfanlegg så må en være medlem av en golfklubb (og dermed NIF) for i det hele tatt å få spille, så å kalle det egenorganisert aktivitet er ikke rimelig. Disse tre anleggstypene står for ca 2/3 av det som angis som støtte til anlegg for egenorganisert aktivitet i 2021.

Kommunene har de seinere årene vektlagt å bygge ut svømmehaller på bekostning av fotballanlegg. Noe av årsaken til veksten i støtte til 'anlegg for egenorganisert aktivitet' i figuren over, finner vi altså her. Mens idrettsiden fastholder fortsatt fotballanlegg, ved siden av idrettshaller, som deres viktigste anleggsinvestering. Samtidig ser det også ut til å ha vært en vekst i støtten til anlegg tilnærma utelukkende rettet mot egenorganisert aktivitet, som mindre utendørsanlegg.

Avrundende kommentar

Debatten om hvordan man skal „nå“ egenorganisert aktivitet ble satt på dagsorden i Norge for en tid tilbake. I denne debatten uttalte idrettspresidenten følgende til den norske dagsavisen VG (27.03.17)

Norges idrettsforbund jobber for sine medlemmer med å forbedre og beskytte idretten rammevilkår. All den tid overskuddet fra Norsk Tipping er idrettens eneste tilskudd fra statlig hold, må NIF reagere når de samme pengene blir satt under press. Noe annet ville være underlig – og i strid med medlemmenes ønsker.

Sitatet er interessant fordi det nettopp understreker at Idrettsforbundet er en *interesseorganisasjon for sine medlemmer*. Samtidig gjøres den retoriske vrien at det plutselig er snakk om idrettens tilskudd, altså som om NIF representerer *idretten* i entall bestemt form. Poenget her er jo nettopp å vise at idretten er mangfoldig, vi har egenorganisert idrettsaktivitet, ulike mosjons- og treningsaktiviteter, og organisert prestasjonsidrett. Det som skjer innenfor NIF, utgjør bare en del av det vi kan kalle Norsk idrett; NIFs medlemmer utgjør bare en del av idrettsfeltet

NIFs holdning er likevel at midlene fortsatt bør kanaliseres via organisert idrett/tradisjonelle anlegg siden man her også legger til rette for den egenorganiserte aktiviteten. Det er imidlertid lite som tyde på det ut

fra tallene; aktivitetene drives jo i all hovedsak på helt andre arenaer. At f.eks. en del skiløyper som og brukes til egenaktivitet, er opparbeidet av idrettslag, er nok riktig. Men mange av disse er jo tilrettelagt av ulike løypelag/skiforeninger der en melder/betaler seg inn. I alle tilfeller kunne de vært tilrettelagt av kommunen uten nødvendigvis at idrettslaget skal være i førersete. Også isflatene er jo i stor grad kommunale. Det samme er badeanleggene, der det til tider oppstår konflikt mellom den organiserte svømmingen som vil ha mer tid og areal på bekostning av den egenorganiserte aktiviteten. Å gå veien om organisert idrett for å nå den egenorganiserte idrettsaktiviteten, virker følgelig lite aktuelt eller hensiktsmessig – ja i mange tilfeller kan det mer se ut som et unødvendig mellomledd.

Til nå har politikerne i liten grad ville ta tak i idrettspolitikken. Siden spillemidlene fordeles utenom statsbudsjettet, mister stortingspolitikkerne den av syne. Noe av årsaken til den manglende interessen finner vi her. Det er dessuten lite velgere å hente i å utfordre den hegemoniske forståelsen på et område de fleste har positive assosiasjoner til. Et unntak var kulturminister i Solberg-regjeringen, Linda Helleland fra 2015 -2018 (og etter hvert noen Venstrepolitikere), som vektla at de idrettspolitiske virkemidlene i større grad også burde understøtte egenorganisert aktivitet. Tendensen der noe mer av den offentlige støtten går til anlegg for egenorganisert aktivitet, kan indikere at det begynner å skje endringer i idrettspolitikken i den retning Helleland vektla. Det at kommunene inntar en alt større rolle i anleggspolitikken kan tyde på det samme. På den andre siden viser dette at den norske idrettsmodellen fram til nå kanskje ikke har levert så godt på målet om idrett og fysisk aktivitet for alle. Spørsmålet da er om ikke mer av idrettspolitikken bør bestemmes lokalt. Bør man overlate hele anleggspolitikken (nasjonalanlegg for eliteidrett unntatt) til kommunene, altså mer lik det er i våre naboland Sverige og Danmark (Bergsgard et.al. 2019b)? Det er vanskelig å sette to streker under svarene på disse spørsmålene. Endringene i aktivitetsmønstre i befolkningen og mismatchen med anleggsstrukturen, kommunenes betydning når det gjelder å finansiere anlegg for idrett og fysisk aktivitet, og kommunenes mer sentrale rolle i folkehelsearbeidet, er likevel argumenter for at kommunene bør få, og må ta og tar, en mer dominerende posisjon i idrettspolitikken.

Forfatterbeskrivelse

Nils Asle Bergsgard er professor i idrettssosiologi ved Institutt for friluftsliv, idrett og kroppsøving, Universitetet i Sørøst-Norge. Han er dr.polit. i sosiologi der avhandlingen tok for seg norsk idrettspolitik, et tema han har forfulgt i flere vitenskapelige artikler, bøker, kapitler i antologier mm. Videre har Bergsgard forsket og publisert innenfor temaer som kulturpolitikk, kulturanalyse og velferdspolitikk. I 2017 publiserte han artikkelen *Spillet om idrettsanleggene* i Norsk Sosiologisk Tidsskrift hvor han drøftet makt og politikk i lokale anleggsprosesser, og i 2019 *Power and domination in sport policy and politics* i International Journal of Sport Policy and Politics, der han utledet et teoretisk perspektiv for å analysere idrettspolitik.

Litteratur

- Bakken, A. (2019). Idrettens Posisjon I Ungdomstiden. Hvem Deltar Og Hvem Slutter I Ungdomsidretten. Oslo: NOVA Rapport 2/2019
- Bergsgard, N.A. (2011) Å argumentere mot suksess – eller behov for en nyordning? I D.V. Hanstad (red) Norsk idrett. Indre spenning og ytre press. Oslo: akilles
- Bergsgard, N.A. (2016). Ungdomsidretten som løsning på samfunnsmessige utfordringer? I Ø. Seippel, M. K. Sisjord og Å. Strandbu (red), Ungdom og idrett. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Bergsgard, N.A., (2017). Spillet om idrettsanleggene – hvilke ressurser er virksomme i lokale anleggsprosesser. Norsk Sosiologisk Tidsskrift, 1(2): 171–187. doi:10.18261/issn.2535-2512-2017-02-05
- Bergsgard, N.A., K. borodulin, J. Fahlen, J. Høyer-Kruse og E.B. Iversen (2019b) National Structures for building and managing sport facilities: a comparative analysis of the Nordic countries. Journal of Sport in Global Society, 22 (4): 525-539
- Bergsgard, N.A., Nødland, S.I., and Seippel, Ø., (2009). For den som har, skal få? Makt og avmakt i lokal anleggspolitikk. I K. Rafoss and J.O. Tangen (red), Kampen om idrettsanleggene: planlegging, politikk og bruk. Bergen: Fagbokforlaget, 125–155.

- Bergsgard, N.A., S. Bratland-Sanda, R. Giulianotti og J.O. Tangen (2019a). Sport, putdoor life and the Nordic world: an intorduction. *Journal of Sport in Global Society*, 22 (4): 515-524
- Breivik, G. & O. Hellevik (2014) More active and less fit: changes in physical activity in the adult Norwegian population from 1985 to 2011. *Sport in Society*, 17(2): 157-175, DOI: 10.1080/17430437.2013.790898
- Breivik, G. (2011). Norges idrettsforbund som ideologisk maktfaktor og aktivitetsskaper. I D.V. Hanstad (red), *Norsk idrett. Indre spenning og ytre press*. Oslo: Akilles: 11-27.
- Breivik, G. og K. Rafoss (2017) *Fysisk aktivitet; omfang, tilrettelegging og sosial ulikhet*. Oslo: NIH/UIT/ Helsedirektoratet
- Ersland, B. A. (2008). *Bygdepolitikk. En dokumentar*. Oslo: Spartacus.
- Esping-Andersen, G. (1990) *The three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press
- Fahlén, J. and Karp, S. (2010). Access denied: the new sports for all – programme in sweden and the reinforcement of the sports performance logic. *Sport & EU review*, 2 (1), 3–22.
- Fahlén, J., Eliasson, I., and Kim Wickman, K. (2015). Resisting self-regulation: an analysis of sport policy programme making and implementation in Sweden. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 7 (3): 391–406.doi:10.1080/19406940.2014.925954
- Goksøyr, M. (red), Andersen E. og Asdal K. (1996). *Kropp, kultur og tippekamp*. Statens idrettskontor, STUI og idrettsavdelingen 1946-1996. Oslo: Universitetsforlaget.
- Groven, S. og Kleppe B. (2017). *Norsk idrettsindeks 2016. Resultater fra Østfold*. Bø: Telemarksforskning, TF-notat 1/2017.
- Heinzerling, G. og Rommetvedt H. (2002). Utbygging av idrettsanlegg – planer, penger og partnerskap. I: P. Mangset og H. Rommetvedt (red.) *Idrett og politikk – kampsport eller lagspill?* Bergen: Fagbokforlaget: 157-176
- Hompland, A. og Lorentzen H. (2011). Et regime i oppløsning. I D.V. Hanstad (red) *Norsk idrett. Indre spenning og ytre press*. Oslo: Akilles: 507-524.

- Høyer-Kruse J, Iversen EB og Forsberg P. (2017) Idrætsanlægs benyttelse og brugernes tilfredshed. Odense: Institut for Idræt og Biomekanik, Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund.
- Håkonsen, L. (2015). Kommunenes kulturutgifter – oppdatert statistikk for perioden 2008-2014. Bø: Telemarksforskning, TF-notat nr 52/2015.
- Ibsen B. (1995). Tipsloven. I E.Trangbæk, J. Hansen, B. Ibsen, P. Jørgensen og N. K. Nielsen. Dansk idrætsliv. Velfærd og fritid 1940 – 96, bind 2. København: Gyldendal: 35-49.
- Ibsen B. (2014). Grundstøtte eller preæstasjonsstøtte. Virkningen av forskjellige former for statsstøtte til idrætsorganisationerne. I K. Eskelund og T. Skovgaard Samfundets idræt. Odense: University of Southern Denmark Studies in Sport and Movement, vol. 3: 15-54
- Iversen, EB, Forsberg P, Høyer-Kruse J og Ibsen B. (2019) Fremtidens Idrætsfaciliteter: Anbefalinger til fremtidens organisering, styring og ledelse af idrætsanlæg. Aarhus: Idrættens Analyseinstitut og Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund.
- KUD (2016). Statlig idrettspolitik inn i en ny tid. Rapport fra Strategikutvalget for idrett. Avlevert 8. juni 2016 til Kulturdepartementet
- KUD/NIF (2016). Spillemidler til idrettsanlegg. En gjennomgang av spillemiddelsøknadene og anleggssituasjonen. Oslo: Kulturdepartementet/Norges idrettsforbund
- KUD/NIF (2021). Spelemidler til idrettsanlegg. Ein gjennomgang av spillemiddelsøknadene og anleggssituasjonen. Oslo: Kulturdepartementet/Norges idrettsforbund
- KUD (2022). Bestemmelser om tilskudd til anlegg for idrett og fysisk aktivitet – 2022. For tildelinger i 2023. Oslo: Kultur- og likestillingsdepartementet.
- Limstrand T. og Rehrehr N.J. (2008). Young people's use of sports facilities: A Norwegian study on physical activity. the Nordic Societies of Public Health 36:452-459. DOI: 10.1177/1403494807088455
- Lyngstad, R. (2003). Makt og avmakt i kommunepolitikken. Bergen: Fagbokforlaget.
- Meld. St. 19 (2014–2015) Folkehelsemeldingen Mestring og muligheter. Helse- og omsorgsdepartement

- Meld. St. 26 (2011-2012). Den norske idrettsmodellen. Oslo: Kulturdepartementet.
- Nenseth, V. (2009). En maktens arena? I K. Rafoss og J. O. Tangen (red.), Kampen om idrettsanleggene: Planlegging, politikk og bruk. Bergen: Fagbokforlaget: 157-176.
- Olstad, F., (1987). Forsvar, sport, klassekamp 1886-1939. I: F. Olstad & S. Tønnesson Norsk Idretts historie, bind 1 og 2. Oslo: Aschehoug. Også trykt i utdrag av Pensumtjenesten AS (1994).
- Opedal S. & N. A. Bergsgard (2009). Idrettspolitikken iverksetting: Tre offentlige veier til frivillig idrett. I: B. Enjolras og R.H. Waldahl (red.). *Frivillige organisasjoner og offentlig politikk*. Oslo: Novus forlag. 164–194
- Rafoss, K. (2015). Hall i nord : en studie av beslutningsprosesser, anleggsbruk og idrettsdeltakelse knyttet til bygging av store innendørshaller i lokalsamfunn i Nord-Norge. Trondheim: Doktorgradsavhandling ved NTNU, 2015:40.
- Rafoss, K., & Breivik, G. (2012). Idrett og anlegg i endring: oppslutning om idrettsaktiviteter og bruk av idrettsanlegg i den norske befolkningen. Oslo: Akilles
- Rask, S. (2021) Danskernes brug af faciliteter og steder til idræt. Notat 3 i 'Danskernes motions- og sportsvaner 2020'. Århus: Idrættens Analyseinstitut
- Rommetvedt, H. (2002). Politikken allmenngjøring og den ny-pluralistiske parlamentarismen. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sanandaji, N. (2015). Scandinavian Unexceptionalism: Culture, Markets and the Failure of third-Way Socialism. London: Institute of Economic Affairs.
- Seippel, Ø. (2008). Public Policies, Social Capital and Voluntary Sport. I M. Nicholson og R. Høy (red.) Sport and Social Capital. Oxford: Butterworth-Heinemann (Elsevier).
- Seippel, Ø. (2016). Sprek, vakker og kjedelig? trening og mening blant ungdom: 1985-2013. I Ø. Seippel, M. K. Sisjord og Å. Strandbu (red) Ungdom og idrett. Oslo: Cappelen Damm Akademisk: 93-112.
- Slagstad, R. (1998). De nasjonale strateger. Oslo: Pax
- Tangen, J. O. (2011). Idrettens anlegg – brekkstangen som sviktet. I: D. V. Hanstad (red.) Norsk idrett. Indre spenning og ytre press. Oslo: Akilles: 447-463

- Tangen, JO og Rafoss K. (2017) Den norske idrettsmodellen – i utakt med tiden? Norsk Sosiologisk Tidsskrift, 1(2): 152-170
- Vaage, O. F. (2015). Fritidsaktiviteter 1997-2014. Barn og voksnes idrettsaktiviteter, friluftsliv og kulturaktiviteter. Resultater fra levekårsundersøkelsene. Oslo-Kongsvinger: SSB, Rapport 2015/25.
- Waldahl, R.H. (2009). Samspill mellom idrett og kommune. Idrettsrådene – organisasjon, rolle og oppgaver. Oslo: ISF, ISF-rapport 2009:6.

I overført betydning er en 'knast' en forhindring eller et problem, som står i vejen for at nå et mål. I nærværende antologi om 'Idrættens og civilsamfundets knaster' går vi tæt på nogle af de problemstillinger inden for idrætten og civilsamfundet, som ofte debatteres. Antologien er inddelt i fire afsnit: Civilsamfundet, Idrætsforeninger, Faciliteter og rum for idræt, bevægelse og leg samt Social ulighed i sundhed og idrætsdeltagelsen. I hvert afsnit behandles aktuelle samfundsvidenskabelige problemstillinger ud fra en kritisk vinkel med henblik på at skabe nye indsigter, der kan bidrage til at overvinde 'knasterne' og skabe forandringer i civilsamfundet og idrætten. Antologien udgives i anledning af Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfunds 20 års jubilæum.

Find kontaktoplysningerne til ansatte ved Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund på: www.sdu.dk/cisc.

Publikation er 'open source' og kan frit downloades fra www.universitypress.dk.